

T.C. AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI

ÇOCUK HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Çocuk Politikaları Serisi / 2

ÇOCUK HAKLARI VE TÜRKİYE UYGULAMASI

**23 Nisan Ulusal Egemenlik ve
Çocuk Bayramı Özel Yayını**

Tema: Çocuk Hakları

Ankara, 2021

T.C. AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI

ÇOCUK HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Çocuk Politikaları Serisi / 2

ÇOCUK HAKLARI VE TÜRKİYE UYGULAMASI

23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı Özel Yayını

Tema: Çocuk Hakları

Çocuk Politikaları Serisi / 2

ÇOCUK HAKLARI VE TÜRKİYE UYGULAMASI

23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı Özel Yayını

Tema: Çocuk Hakları

Editör

Zeliha SAĞLAM

Yazarlar

Sevil Lale KURT
Kibar Seyhun SARI
Mehmet Nuri UYANIK

Yayını İnceleyenler

Bayram İNCE
İbrahim Kürşat ERGÜT

Grafik / Dizgi

Dr. Bahar PAÇACIOĞLU

© 2021 Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
Emek Mahallesi 17. Cadde No:13 Pk: 06520 Emek / ANKARA
Telefon: +90 (312) 296 60 00 (pbx)

Tüm hakları saklıdır.

Atıf — Lütfen atıflarınızda aşağıdaki ibareyi kullanınız:
Kurt, S. L., Sarı, K. S., Uyanık, M. N. (2021). “Çocuk Hakları ve Türkiye Uygulaması” Çocuk Politikaları Yayın Serisi Yayın No 2, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı Özel Yayını, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Bu yayın Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi'nin 36. sayında yayımlanan “Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslararası Belgeler ve Türkiye Uygulaması” başlıklı makalenin kapsamının genişletilmesi ve mevcut uygulamalara göre yeniden uyarlanması ile oluşturulmuştur.

Özet

Bu çalışmada Türkiye'deki çocuk haklarına ilişkin mevcut politikalar ve uygulamalar konuyla ilgili temel uluslararası belgeler ile bağlantılı olarak incelenmiştir. Çalışmada öncelikle çocukluk olgusu ve çocuk hakları kavramının Dünya'daki gelişim sürecine ilişkin genel bir perspektif sunulmuştur. Ardından konuyla ilgili uluslararası belgeler ve temel çocuk haklarına temas edilmiştir. Üçüncü kısımda Türkiye'de çocuk hakları olgusunu biçimlendiren kültürel ve tarihi temellere değinilmiş, bunu takiben ülkemizde çocuk hakları ile ilgili mevcut uygulamalar ayrıntılı olarak aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocukluk, Çocuk Hakları, Çocuk Politikaları

Abstract

In this study, current policies and practices regarding children's rights in Turkey was reviewed in connection with basic international documents on the subject. In the study, firstly, a general overview of the concept of childhood and the evolving process of children's rights in the world were presented. Then the study touched upon the relevant international documents and the basic rights of children. In the third part the cultural and historical background which form the concept of children's rights in Turkey were addressed, and current practices were presented in detail.

Keywords: Childhood, Children's Rights, Child Policy

Giriş

Çocuk hakları, insan hakları şemsiyesi altında yer alan haklar arasındadır. Dolayısıyla insan olmaktan kaynaklanan temel hakların tümü esasında çocukları da içine almaktadır. Bunun yanında yaş ve içinde bulunulan gelişim dönemlerine bağlı ihtiyaçlar gibi unsurlar göz önünde bulundurularak çocuklara özgü koruma tedbirleri çocuklar için hazırlanmış özel metinlerde daha ayrıntılı ele alınmaktadır (Uğurlu ve Gülşen, 2014, s.6). Bundan dolayı, çocuk hakları kavramının kendine özgü yönleri de bulunmaktadır.

Tarihsel süreç içerisinde toplumlar zamana, sosyokültürel ve ekonomik yapılarına bağlı olarak çocuğa farklı değerler atfetmiş, çocuk algısı ve çocukların toplumdaki yeri bu tür çoklu etmenlerin etkisiyle biçimlenmiştir. Bundan dolayı çocuğa verilen değerler ve çocuk haklarının her medeniyetin sahip olduğu değerler ile ele alınması önem arz etmektedir. Çünkü toplumun, kültürün, devletin ve ailenin ayrılmaz parçalarından birisi çocuklardır. Her toplum, her kültür ya da her aile çocukluklara ilişkin algısını ve kendi çocukluk kültürünü oluşturmakta, bir anlamda çocuğun içine doğduğu habitusu üretmektedir (Erdoğan ve Vakıf, 2020, s.465).

Tüm toplumlarda çocuğa yönelik tutumlar ve yaklaşımlar açısından çeşitli benzerlikler de görülmektedir. Bu anlamda çocukluk, bir yönüyle evrensel bir deneyimken, diğer yandan kültürlere özgü bir olgu olarak değerlendirilebilir. Geleneksel toplumlardaki çocuk algısını günümüz toplumlarından ayıran temel nokta çocuklarla yetişkinler arasında önemli bir fark görülmemesidir. Örneğin çocuk ve yetişkinlerin zaman ve mekanları birbirinden keskin biçimde ayrılmamıştır. Bu anlamda çocuğun toplulukla daha yoğun teması da olmaktadır (Güçlü, 2016, s.2-3).

Eski toplumların yapısı ve içinde yaşadıkları çevre koşulları çocukların toplumun etkin bir üyesi olmayı nasıl öğrendikleri konusunda önemli göstergeler sunmaktadır. Tüm toplumlarda çocuklar gözlem, taklit, sosyalleşme ve oyun yoluyla birçok beceri ve kültürel bilgi edinme yetisine sahip olmuşlardır. Çocukların yaşamı öğrenmesinin önemli bir kısmı bu sosyal eğitim yoluyla olmuştur (Eskelson, 2020, s. 29-33).

Geleneksel toplumlarda çocuklara ekonomik yarar sağlanan bireyler olarak da bakılmıştır. Bu nedenlerden dolayı, eski çağlarda modern anlamda ifade edilen çocuk haklarına ilişkin bir kavram bulunmadığını belirtebiliriz. Daha ziyade, ebeveynlerin özellikle babaların çocukların üzerinde haklara sahip olduğunu söylemek mümkündür (Çelik, 2005, s. 1).

Bununla beraber, geleneksel toplumlar çocukların korunması ve çocuk hakları bağlamında ele alınabilecek çeşitli örnekler de sunmaktadır. Örneğin Eski Mezopotamya ve Ön Asya toplumlarında ailenin çocuğa çok düşkün olduğu bilinmekte, belirli konularda ailelere yasal yükümlülükler getirildiği görülmektedir. Örneğin Hamurabi yasaları üvey çocuklar ile ilgili olarak ailenin yükümlülüklerinin yerine getirilmemesi durumunda çocuk lehine bazı hükümler uygulanmasını öngörmüştür (Erkanal, 2001, s.121).

Yine Antik çağ medeniyetlerinden olan Sümerlerde anne, baba ve çocuklar arasında eğitici, eğlenceli, düşünceli ve sevecen ilişkiler bulunmaktadır. Çocukların okul çağına başlamadan önce sevgi, saygı ve toplum içindeki davranış modellerini aileden aldıkları eğitimle beraber öğrendikleri anlaşılmaktadır (akt. Özgül, 2011, s.405).

Geleneksel Afrika toplumlarında çocukların eğitimi gelenekler ve değerler ile bağlantı içerisinde yaşamın bir parçası olarak süreklilik gösteren bir süreci ifade etmektedir. Geleneksel anlatılar ve mitler yoluyla yaşlılar çocuklara davranış ve sosyal ilişki kodlarını öğretmektedir. Çocuklara yönelik toplum saygısı yanında, çocukların korunması ve uygun biçimde sosyalleşmesinin sağlanması yine toplumun sorumluluğundadır (akt. Boakye-Boaten s.108).

Geleneksel Polinezya kültürlerinden olan Maori toplumunda "whanau" olarak ifade edilen geniş aile ve akraba ağına dahil tüm kişiler çocukların yetiştirilmesinde sorumluluk sahibi görülmektedir. Çocuklar Tanrı'nın bir armağanı olarak görülmekte, çocukların bakımları ve korunmaları özel bir anlam ifade etmektedir (Herewini, 2018, s.5-8).

Aztek toplumunda da çocuğa değer verildiğini gösteren kayıtlar bulunmaktadır. Yeni bir hayatın dünyaya gelmesine saygı olarak çocukları temsilen hoş metaforlar kullanılmıştır. Anne ve baba bebeklere değerli materyaller ile benzeşen terimler yoluyla seslenmişlerdir. Anne ve babanın çocuğuna bu yaklaşımı Aztek

toplumunda çocuğun ne kadar değer gördüğüne işaret olarak kabul edilmektedir (Thoele, 2005, s.96).

Arap-İslam ülkelerinde onuncu yüzyıldan itibaren çocuklar ile ilgili özel yasal risalelere rastlanmaktadır. Bu tür metinlerde çocuk bakımı ve çocukların korunması konuları sistematik olarak tartışılmaktadır. Bu kaynaklarda yer alan atıflar Müslüman bilginlerin çocukluk olgusuna göstermiş oldukları öneme dair işaretler sunmaktadır (Gıl'adı, 2001, s.108, 111).

Orta Asya dönemlerinden bu yana Türk toplumlarında da çocuğa özel bir önem ve değer verilmiştir. Türklerde tarih boyunca, çocuk bakımı ve çocukların korunması hassasiyetle üzerinde durulan konular olmuştur. Türk kültüründe bulunan sevgi ve merhamet duyguları çocuk haklarını aile içerisinde önemli bir yere oturtmuştur.

Batı toplumlarında çocuk haklarına ilişkin günümüze kadar meydana gelen değişimler sanayi öncesi dönem, sanayileşme dönemi ve yirminci yüzyılın ortasından günümüze kadar geçen zamanı içine alan üç periyod halinde ele alınmaktadır (Kosher vd., 2016, s.9).

Ortaçağ dönemine baktığımızda soyluluk ve halk ayrımı olması nedeniyle düzenlenen tüm yasalar toplumun her kesimi için eşit bir şekilde uygulanmamıştır. Bu dönemde çocukluk insan yaşamında ayrı bir evre olarak görülmemiştir. Çocukların birer yetişkin gibi davranmaları beklenmektedir. Genel olarak çocuğun yedi yaşına kadar süren bir bebeklik dönemi vardır. Çocuklar bu yaştan sonra yetişkinlerin dünyasına girmektedir. Aydınlanma düşünürleri ile birlikte çocuğa yönelik olumsuz bakış açısının değişimi ve çocukların okulda eğitim alması gereken bireyler olarak gören anlayış yerleşmeye başlamıştır. Diğer yandan çocuklar Sanayi Devrimiyle birlikte olumsuz çalışma koşullarının etkisi altına girmiştir. Sanayi Devrimi çocukların ucuz iş gücü olarak kullanılmasına yol açmıştır. 19. yüzyılda dahi çocuklar erken yaşlardan itibaren kendi geçimlerini sağlamak için teşvik edilmiştir. Örneğin başıboş çocuklar çiftlik ya da fabrika sahiplerine satılmak ya da kiralanmak suretiyle çalışmaya zorlanmışlardır. 19. Yüzyıl içerisinde bazı olumsuzluklar devam etmesine karşılık çocuk koruma alanında önemli gelişmeler olduğu bir dönemdir. Her şeyden önce bu yüzyıl çocuk koruma alanında kurumların oluşturulduğu bir dönem olarak ayrı bir öneme haizdir (Akt. Uğur, 2018, s. 13-20; Onur, 2005, s. 101; Heywood, 2003, s. 46; Friedlander, 1966, s. 33).

20. yüzyıl Dünya genelinde birçok ülkede çocuklar ile ilgili yasaların yürürlüğe girdiği dönem olmuştur. Bu yasalar genellikle çocuk işçiliği ve eğitim konuları ile ilgili olarak oluşturulmuştur. Bununla birlikte kimsesiz ve muhtaç çocuklara yönelik kamu sorumluluğunun tanınmasını da beraberinde getirmiştir. Bu dönemde toplumlar çoğunlukla çocukların korunması, bakımı ve beslenmesi hakları üzerinde durmuştur. Daha ziyade çocukların hayatta kalması ve temel ihtiyaçlarına odaklanılmıştır. Bu bağlamda toplumda özellikle çocukların emniyetinin sağlanması kavramı benimsenmeye başlanmış, çocukların geleceğin yetişkinleri olarak dünyayı şekillendirecek kişiler olarak algılanması ile birlikte daha fazla önem kazanmıştır. Çocuk hakları düşüncesinde göze çarpan önemli değişimler ise 20. yüzyılın ikinci yarısında meydana gelmiştir. Bu dönemde yalnızca çocukların korunması ve bakımına odaklanan haklardan çocuğun karar verme ve kendini ifade etme haklarına doğru bir geçiş gerçekleşmiştir. Böylelikle çocuklar ailenin veya devletin mülkiyetine ait bir varlık olarak gören yaklaşımlar yerine yetişkinler ile aynı haklara sahip yasal kişiler olması düşüncesi benimsenmeye başlanmıştır (Kosher vd., 2016, s. 14).

Bu çalışma 20. yüzyıl içinde meydana gelen bu gelişmelerin önemli bir yönünü oluşturan uluslararası belgeler ile bağlantılı olarak Türkiye'deki çocuk haklarına ilişkin tarihsel gelişim ile günümüz politikalarını ve uygulamalarını ele almaktadır.

ULUSLARARASI BELGELER VE ÇOCUĞUN TEMEL HAKLARI

Çocuk Haklarını Düzenleyen Temel Uluslararası Belgeler

Belirtildiği gibi çocuk haklarının tarihsel gelişim sürecinde 20. Yüzyıl içerisinde meydana gelen değişimler önemli yer tutmaktadır. Bu süreçte oluşturulan ve dünyada çocuk haklarına yön veren üç temel uluslararası metinden söz etmek mümkündür. Bunlar:

- 1924 Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi
- 1959 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi
- 1989 Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'dir.

“Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi (1924)”

Uluslararası ölçekte çocuk hakları alanında atılan ilk adım beş maddeden oluşan Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi'dir. Çocukların yaşatılmaları, gelişmeleri ve korunmalarının uluslararası düzeyde temel ilke olarak ilk defa ele alındığı bu beş maddelik bildirgeyi imzalayan devletler arasında Türkiye Cumhuriyeti de yer almıştır (Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, 1999, s. 1).

Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, Birinci Dünya Savaşı sonrası çocukların daha özenli korunması gereğinden hareket ile hazırlanarak ülkelerin imzasına sunulmuştur. Bildirgede çocukların sağlıklı ve güvenli bir ortam içerisinde yaşaması, bir felaket anında çocuklara öncelik verilmesi, çocukların her türlü istismara karşı korunması konularına vurgu yapılmıştır. Ancak İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması, Milletler Cemiyeti'nin geçerliliğini yitirmesi sonucu bildirgenin herhangi bir yaptırımını kalmamıştır.

“Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi (1959)”

İkinci Dünya Savaşı, Birinci Dünya Savaşı gibi çocuklara büyük zararlar vermiş ve çocuklar Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi bulunmasına rağmen yeteri kadar korunamamıştır. Birleşmiş Milletlerin kurulmasıyla çocukların korunmasına ilişkin konuları incelemek üzere “Sosyal Sorunlar Meclisi” oluşturulmuştur. Sosyal Sorunlar Meclisi yaptığı bir toplantıda Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi'nin yeniden düzenlenmesine karar vermiştir. Üye devletlerden de alınan görüşler doğrultusunda yeniden düzenlenen Bildirge 20 Kasım 1959 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda oy birliği ile kabul edilmiştir. Bildirgede İkinci Dünya Savaşı'nın çocukları daha fazla şiddete maruz bıraktığı etkiler göz önüne alınarak çocukların doğum öncesi ve sonrasında özel korunma ve bakıma gereksinim duyduğuna vurgu yapılmıştır (Erbay, 2013, s. 27).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirisinde çocuklara karşı ayrımcılık yapılmaması, çocuğa kendisini özgürce gelişme fırsatı verilmesi, doğumdan itibaren bir kimlik ve vatandaşlık kazandırılması, sosyal güvenlik haklarından yararlandırılması, engelli çocuklara gereken bakım ve tedavinin sağlanması gibi on genel ilke yer almıştır (Ünal,2001, s. 46).

Gerek Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi'nin gerekse Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi'nin herhangi bir yaptırım gücü olmaması nedeniyle bu bildirgeler, imzalayan devletlerin iyi niyet ifadesi olmasından öteye gidememiştir.

“Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989)”

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 20 Kasım 1989 tarih ve 44/25 sayılı kararıyla kabul edilip imza, onay ve katılıma açılmıştır. Sözleşme 49. maddeye uygun olarak 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Sözleşme, doğumdan ergenliğe ve genç yetişkinliğe kadar çocukların yaşamlarının tüm boyutlarını kapsamaktadır. Sözleşme on yıllık bir zaman diliminde geliştirilmiştir ve dünyadaki tüm çocukların mutlu, sağlıklı, doyurucu ve güvenli bir yaşam sürebilmesi için nelerin gerekli olduğu konusunda kapsamlı bir düzenlemedir (Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği, 2004, s. 10).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi uyarınca daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılmaktadır. Ayrıca taraf devletler, sözleşmede yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa; kendilerinin, anne babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanır ve taahhüt ederler.

Taraf devletler, çocuğun anne babasının, yasal vasilerinin veya ailesinin öteki üyelerinin durumları, faaliyetleri, açıklanan düşünceleri veya inançları nedeniyle her türlü ayırma veya cezaya tabi tutulmasına karşı etkili biçimde korunması için gerekli tüm uygun önlemleri alırlar denilmektedir.

Sözleşme, çocuğa yönelik en geniş katılımlı belge olmasına rağmen birçok eleştirilere de maruz kalmaktadır. Sözleşme, Batı kavramları kullanılarak yazılmış olup evrensel, serbest ve tekil bir çocuğu referans göstermektedir. Anne, baba ve çocuk arasındaki ilişki biyolojik temel olarak vurgulanmıştır. Sözleşmenin çocuklar tarafından oluşturulmamış ve katkılarının alınmamış olması, çocuğun yaş tanımlamasının on sekiz yaş ile sınırlı tutulması, bunun yerine bireysel gelişim ve kapasitesinin önemli olduğu yasaların da buna göre düzenlenmesi gerektiği ifade edilmektedir. Sözleşmenin en güçsüz tarafının ise taraf ülkenin iç hukuku haline gelmedikçe uygulanabilir olmaması olarak ifade edilmiştir (Erbay, 2013, ss. 34-35).

Bu eleştiriler doğrultusunda, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi sözleşmeye ilişkin yeni düzenlemelere gitmektedir. Bu kapsamda;

- Çocuk Satışı, Çocuk Fahışeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol
- Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Başvuru Usulüne İlişkin İhtiyari Protokol

adlarını taşıyan Sözleşmeye ek protokoller Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilmiş ve ülkelerin onayına sunulmuştur.

İşaret edildiği üzere çocuk hakları özellikle dünya savaşlarının yaşanması ve bu savaşlardan çocukların daha fazla etkilenmesi dolayısıyla uluslararası zeminde gündeme alınmaya başlanılmıştır. Ancak bunun için ortak bir dil ve tavır geliştirilmesine ilişkin zorluklar yaşanmıştır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ile çocukların her türlü ihmal, istismar ve kötü yaşam koşullarından korunmaları, gelişimlerinin ve katılımlarının sağlanması konusunda evrensel ilke ve çerçevelerin belirlenmesine çalışılmıştır. Ancak sözleşmeye yapılan eleştiriler de göstermektedir ki bu konuda tam bir fikir birliği sağlanamamıştır. Ayrıca uygulama açısından ülkeler arasında farklılıklar olabildiği gibi aynı ülke içerisinde de değişik sosyokültürel tabakalarda farklılıklar bulunmaktadır.

Çocuğun Temel Hakları

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ile esasında çocukluk kavramının tarihsel gelişiminin belirli standartlara bağlandığı söylenebilir. Sözleşmede tanımlanan haklar; ırk, din, dil ayrımı yapmadan tüm çocuklar için geçerlidir. Sözleşme kapsamında yer alan haklar; yaşama, gelişme, korunma ve katılım hakkı olarak ele alınabilir. Hakların korunması ve uygulanabilmesi için temel ilkeler düzenlenmiştir. Sözleşmede yer alan temel ilkeler; *ayrımcılığın önlenmesi, çocuğun yüksek yararının korunması, çocuğun görüşüne saygı gösterilmesi* şeklinde ifade edilebilir. Çocuğun yüksek yararı ilkesi çerçevesinde, çocuk merkezli bir bakış açısı ile çocuğun hak ve ihtiyaçları öncelikle göz önünde bulundurulmaktadır. Sözleşmeye göre çocukla ilgili alınacak kararların çocuğun görüşlerinin gelişimi doğrultusunda alınmasına özen gösterilir. Sözleşmenin temel aldığı ilkeler, ayırım gözetmeksizin tüm çocuklar için geçerlidir.

“Yaşama Hakkı”

Yaşama hakkı en temel haktır. Herkes için geçerlidir. Yaşama hakkını elde etmeden diğer hakların hayata geçmesi mümkün değildir. Yaşama hakkı sözleşmenin ilkeleri çerçevesinde ayırım gözetmeksizin tüm çocuklar için geçerlidir. Sözleşme'nin 6. maddesinde her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğu ifade edilmektedir.

Yaşama, gelişme temel bir özgürlük ve haktır. Önce yaşam vardır ve yaşam ilk özgürlüktür. Bu ilk özgürlüğün somutlaşması da ilk hakkı, yani yaşama hakkını ifade eder. Yaşama hakkı, kişinin fiziksel

ve ruhsal bütünlüğünü koruyabilmesi ve varlığının çeşitli etkilerle bozulmasına engel olabilmesidir (Erbay, 2013, s. 18). Çocuğun fiziksel ve ruhsal bütünlüğüne dokunulamayacağı ilkesi ile yaşama hakkı birbirini tamamlar. Bu bağlamda çocuğun yaşamasının sağlanması için her tür tehlikelerden korunması büyük önem taşımaktadır.

Tüm insan hakları belgelerinde, yaşama hakkı güvence altına alınır ve yaşama hakkı dokunulmaz olarak kabul görür. Yaşama hakkı korunması gereken mutlak nitelikte bir haktır. Çağımızda yaşama hakkı bir ülkenin insan haklarına bakışını ortaya koymada kullanılabilecek en önemli ölçüttür. Türkiye Cumhuriyeti'nin 1982 Anayasası'nda da yaşama hakkı güvence altına alınmıştır. Çocukların hayatta kalmalarına yönelik çabalar, onların korunması ve geliştirilmesi ve hiçbir ayrıma tabi tutulmamalarına yönelik gösterilecek çabalar ile beraber olmalıdır.

“Gelişme Hakkı”

Bir çocuğun gelişmesi onun yalnızca yetişkinlik dönemine hazırlanması anlamına gelmemektedir. Bu aynı zamanda çocuğun içinde bulunduğu dönemi en elverişli koşullarda yaşaması anlamına gelir. Sözleşmeye göre devletlerin; çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaki, psikolojik ve toplumsal gelişimini, insanın saygınlığı ile uyumlu biçimde gözetmeleri ve çocuğun toplumda özgür bir birey olarak yaşamını sürdürmesi için gerekli önlemleri almaları gerekmektedir. Devletlerce bu hakkın temel ilkeler çerçevesinde, çocuğun yüksek yararı gözetilerek ayırım yapmadan her çocuk için uygulanması önem taşımaktadır.

Her çocuk azami ölçüde yeteneklerini geliştirme hakkına sahiptir. Sözleşme'nin 6. maddesinde *“devlet, çocuğun gelişimi için mümkün olan azami çabayı gösterir”* demektedir. Her çocuğun kişiliğinin, becerilerinin, zihinsel ve fiziksel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi hakkı vardır. Ancak çocuğun gelişme hakkını kullanabilmesi, temel yaşama hakkına sahip olabilmesi ile mümkün olabilecektir.

“Korunma Hakkı”

Tüm çocuklar ihmal, istismar ve her türlü riskten korunma hakkına sahiptir. Devletler çocukların her türlü riskten korunması için gereken tüm tedbirleri almalıdır. Sözleşme'nin 19. maddesinde çocukların her türlü ihmal ve istismardan korunmasına yönelik taraf devletlerin tedbir alması gerektiği vurgulanmaktadır.

Çocuğun korunmasında esas sorumluluk ana babada olmakla birlikte, ana babanın bu sorumluluğu çocuk haklarına uygun bir şekilde yerine getirmesi gerekmekte olup yerine getiremediği durumlarda devletin ana babaya gereken desteği verme sorumluluğu bulunmaktadır.

Çocuğun yüksek yararına olmadığı durumlarda ana ve babasından ayrılmaması bunun son çare olarak ele alınması gerekmekte olup devletlerin çocuğu bedensel ve zihinsel şiddetin her türünden koruyucu idari ve yasal önlemleri alma yükümlülüğü bulunmaktadır. Korunma hakkı kapsamında ihmal, istismar ve sömürüden korunma hakkı, işkence ve özgürlükten yoksun bırakmaya karşı korunma, kurum bakımının en son çare olması, aile birleşmelerine öncelik kolaylık, çocuk kaçırmalarının önlenmesi, engelli çocukların yaşama etkin katılımın sağlanması, çocuğun bedensel, zihinsel ve ahlaki gelişimini olumsuz etkileyecek nitelikte işte çalıştırılmasına karşı korunma, silahlı çatışmalardan korunma, adil yargılanma hakkı, çocuğa özgü usulle yargılanma hakkı başlıkları sayılabilir.

“Katılım Hakkı”

Çocuğun kendini ilgilendiren konularda görüşlerini ifade etme hakkı vardır. Çocuğun katılım hakkı kendini ve düşüncelerini ifade etme özgürlüğünü ve temel sivil hakları içerir. Çocuğun katılım hakkı, Sözleşme'nin 12. maddesinde de yer almıştır.

İlgili madde, taraf devletleri, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını; bu görüşlere, çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak gereken özen gösterilmek suretiyle tanımaya yükümlü tutmaktadır. Katılım hakkının en önemli özelliğinden biri de bu hakkın çocuk hakları ile ilgili diğer bildirgelerde yer almayan ve ilk kez Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde gündeme gelen bir hak olmasıdır (Akyüz, 2001, s. 14).

Katılım hakkını düzenleyen 12. madde, çocukların tüm kararları tek başlarına alma ve bunu uygulama hakkını vermezler. Söz konusu madde çerçevesinde tanımlanan katılım hakkı ile öncelikle çocukların hakları olan bir birey olarak kabulü amaçlanır. Ayrıca çocuklara katılım hakkı çerçevesinde, görüşlerini ortaya koyma, serbestçe ifade edebilme, kendilerini etkileyen konular ve sorunlara ilişkin görüş ve önerilerde bulunabilme ve bu sorunları öğrenme hakkı tanınır.

Türk Medeni Kanunu madde 308'de, *“Ayırt etme gücüne sahip olan küçük rızası olmadıkça evlat edinilemez”* denilmektedir. Madde 33'te ise *“Ana ve baba olgunluğu ölçüsünde çocuğa hayatını düzenleme olanağı tanınırlar; önemli konularda olabildiğince onun düşüncesini göz önünde tutarlar”* denilmektedir. Bunlar Türk Medeni Kanunu'nda çocuğun kendini ilgilendiren konularda görüşlerinin alınması hususunda konulara değinilmektedir. Ayrıca Çocuk Koruma Kanunu'nda yer alan temel ilkelerde çocuk ve ailesi bilgilendirilmek suretiyle karar süreçlerine katılımlarının sağlanması ilkesi gözetilmektedir.

Sonuç olarak tüm çocukların yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarına hiçbir ayırım gözetmeksizin sahip olabilmeleri gerekmektedir. Çocukların bu haklarına sahip olarak gelişimlerinin sağlanması, daha sağlıklı aileleri, daha sağlıklı ve güçlü aileler ise daha güçlü ve sağlıklı toplumları doğuracaktır.

TÜRKİYE'DE ÇOCUK HAKLARI

Kültürel Temeller ve Tarihsel Gelişim

Önceden belirtildiği gibi Türkiye tarih boyunca, çocuk bakımına ve çocukların korunmasına önem veren bir ülke olmuştur. Türk kültüründe bulunan sevgi ve merhamet duyguları çocuk haklarını aile içerisinde önemli bir yere oturtmuştur.

Anadolu'ya gelmeden önce Orta Asya'da boyların meydana getirdiği bir devlet düzeninde yaşayan Türk boyunun şefi öldüğünde yeri başka bir lider tarafından doldurulurdu. Liderin belirlenmesinde soyluluk esas alınmaz, yeteneklerine bakılırdı. Böylece Türklerde soyluluğa dayanan bir zümre yaratılması engellenmiştir. Ayrıca bozkır kültürü dolayısıyla bireysel özgürlük yerleşmiştir. 11. yüzyılda Balasagunlu Yusuf adlı bir bilge tarafından yazılmış olan Kutadgu Bilig adlı eserde yasalar karşısında eşitliğin kabul edildiği ve insan sevgisinin bulunduğu vurgulanmıştır (Akay, 2004, s. 34). İnsan sevgisinin önemli olduğu bir toplumda çocuklar da sevgi içerisinde yetişme imkânı bulmuştur.

Ayrıca yüzyıllar öncesine ait Dede Korkut Hikâyeleri, Türk toplumunda çocuğun yeri ve değerine ilişkin bizlere önemli bilgiler sunmaktadır. Dede Korkut Hikâyeleri'nde çocuk küçük de olsa önemli bir birey olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca çocuğa ve çocuk yetiştirilmesine ne kadar önem verildiği de görülmektedir (Yalçın ve Şengül, 2004, s. 210).

Göçebe Orta Asya kültüründe çocuk; at üzerinde de olsa, sevgi, ilgi ve güvenlik içerisinde yetiştirildiği görülmektedir. Yerleşik düzende de çocuk; ninniler ile anne, kardeş, büyükanne ve diğer akrabaların bakım ve gözetiminde sevgi ve ilgi ile büyütülmüştür.

Türklerin Müslüman olmadan önceki önemli devletleri Hun, Göktürk ve Uygurlarda da çocuğun korunmasına, eğitilmesine yönelik farklı uygulamalar olmakla birlikte temel olarak çocuk sevgisinin önemli olduğu görülmektedir. Çocuklar arasında cinsiyet ayrımı olmaksızın aileleri tarafından sevilerek büyütüldükleri anlaşılmaktadır (Akyüz, 2010, ss. 47-51).

İslamiyet'in kabulü ile Türk devletleri (Karamanoğulları, Selçuklular, Anadolu Selçukluları vb.) İslam hukukunu benimsemişlerdir. Çocukların korunması İslam dininin kutsal kitabı olan Kur'an-ı Kerim'de açık bir şekilde ifade edilmektedir. Kur'an-ı Kerim ve hadislerde çocukların özel olarak korunması ve bakımına ilişkin hükümler bulunmaktadır. Şöyle ki İsrâ suresinin 31. ayetinde *"Yoksulluk korkusu ile evlâtlarınızı öldürmeyin! Onları ve sizleri sadece biz rızıklandırırız."* denilmektedir (Kur'an-ı Kerim Meali, 2010, ss. 285) Çocukların öldürülmesi, (kasıtlı işlenen) büyük suç olarak görülmektedir. Bu ayette özellikle çocukların hakları içerisinde yer alan temel yaşama hakkına atıfta bulunulmakta ve çocukların öldürülmesinin büyük bir suç olduğu belirtilmektedir (Beter, 2010, s. 37). Bu doğrultuda, İslam dininde çocuğa özel olarak önem verilmiş, onun korunup gözetilmesi gerektiği ilkesi benimsenmiştir.

Tanzimat Dönemi'nde çocuk hakları teriminin bazı aydınlarca tıpkı insan hakları teriminde olduğu gibi ifade edilmiş olduğu görülüyor. *"Çocuklarımızın terbiye ve eğitimini daha kendi çocuklarımızın haklarını öğrenmemekle mi başaracağız?"* şeklindeki bir ifade çocuk haklarının uluslararası söyleminden yüzyıl öncesine rastlamaktadır (Doğan, 2001, s. 1).

Türkiye'de çocuğa önem vermek, onu ve haklarını korumaya yönelik kurumların kurulmaya başlaması 19. yüzyıla rastlar. Mithat Paşa, Tuna Eyaleti valisi iken "Çocuk İslahevlerine" ait bir tüzük düzenlemiş ve aynı tüzük uygulanmak üzere Dâhiliye Nezareti'nce 1868 yılında bütün valiliklere tamim edilmiştir (Polat, 1997, s. 29).

Çocuk hakları kavramı olarak Türkiye gündemine Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin imzalanması ile girdiği pek çok görüşte ifade edilse de yukarıda aktarılan tarihsel bilgilerin işaret ettiği üzere Türkiye'de çocuk haklarının kökeni çok daha eskilere dayanmaktadır.

Türk tarihinde kimsesiz çocuklara da özel bir önem verilmiştir. Çocuk bakım sisteminin ilk temeli 1822 yılında çocuk islahatlarının kurulmasıyla atılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk tarafından 1921 yılında Çocuk Esirgeme Cemiyeti kurulmuştur (Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, 1999, s. 1). Ayrıca çocuğa verilen değer bir göstergesi olarak 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı çocuklara armağan edilmiştir.

Yirminci yüzyılda genel olarak uluslararası alandaki gelişmeler ile doğrusal bir süreç yaşanmıştır. Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi 1928 yılında, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi 14 Eylül 1990 tarihinde imzalanmıştır. Sözleşmeye ilişkin 4058 sayılı Onay Kanunu 11 Aralık 1994 tarihinde 22138 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır. Türkiye azınlık tanımı konusunda benimsemiş olduğu yorum çerçevesinde; Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 17, 29 ve 30. maddelerini T.C. Anayasası ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Antlaşması hükümlerine ve ruhuna uygun olarak yorumlama ve uygulama hakkını saklı tutmuştur (Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu, 2001, s. 60). Çocuk Hakları Sözleşmesi T.C. Anayasası'nın 90. maddesi uyarınca iç hukuk normuna dönüşmüştür.

Ayrıca Sözleşmeye ek "Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol" 28 Haziran 2002 tarihinde, "Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki İhtiyari Protokol" 18 Mart 2004 tarihinde, "Çocuk Hakları Sözleşmesi Ek Bireysel Başvuruya İlişkin İhtiyari Protokol" 9 Mart 2017 tarihinde yürürlüğü girmiştir.

Türkiye Çocuk Hakları Komitesi, ilk ulusal raporunu dönemin çocuk haklarının uygulanması ve izlenmesinden sorumlu koordinatör kurum olan (mülga) Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'nun eşgüdümünde ilgili tüm tarafların katılımı ile hazırlayarak Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin 27. dönem oturumunda 23 Mayıs 2001 tarihinde sunmuştur. Türkiye'nin 2. ve 3. İlerleme Raporlarının sunumu Haziran 2012 tarihlerinde komitenin 60. oturumu kapsamında gerçekleştirilmiştir. Birleştirilmiş 4. ve 5. ülke raporları Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesine 2019 yılı Mart ayında tevdi edilmiş ve Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan taraf devlet raporları içerisinde yayımlanmıştır.

Bu süreçte ayrıca çocuk haklarının güvence altına alınmasına katkı sunan ulusal ölçekte yasal düzenlemeler ve çalışmalar yapılmıştır.

Örneğin Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirisi doğrultusunda Türk Çocuk Hakları Bildirisi hazırlanmış, bu bildiri, 28 Haziran 1963 günü UNESCO Türkiye Millî Komisyonu 7. Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi [TBMM] Çocuk Hakları İzleme Komitesi, 2013, s. 1).

Türk Çocuk Hakları Bildirisi'nin maddeleri şu şekildedir:

- *İyi bakım, iyi yetiştirilme ve çocuğa uygun bir eğitim, her yerde ilgi, sevgi ve yardım görme her Türk çocuğunun hakkıdır. Resmî, özel her kurum, her yurttaş bu çocuk hakkını tanımak, eldeki olanaklarla onu gerçekleştirmek yükümlülüğündedir. Sıkıntı içinde bulunan çocuğun kurtarılmasına öncelik verilir.*
- *16 yaşından önce hiçbir çocuk resmî öğrenimden alıkonularak özel işlerde çalıştırılmaz. Hiçbir şekilde sömürülemez. Her ana baba; çocuğuna bakmak, onu bilgili, becerili ve en iyi şekilde yetiştirmekle yükümlüdür. Orta dereceli öğrenime devam etmeyenlerin edemeyenlerin gerekli bilgi ve becerileri kazanmaları için devlet kurslar açar. Ana babanın yeterli olmadığı durumlarda bu görev, çocuğun birinci derece yakın akrabalarına ve devlete düşer.*
- *İlköğretimden sonra orta dereceli okullara devam etmeyenler, edemeyenler için teknik, tarımsal bilgi ve beceri kazandıran kurslar açılması ve bu kurslardan çocukların yararlanması için Millî Eğitim Bakanlığı, Belediye Başkanlığı ve muhtarlar işbirliği yapmakla yükümlüdür.*
- *Sakat ve uyumsuz çocukların iyileştirilmeleri, yaşama zorluğu çeken çocukların kurtarılması, durumlarına uygun bir meslek için kendi yaşamlarını kazanacak derecede başarılı ve güçlü yetiştirilmeleri ana baba ile birlikte devletin ve bu amaçla kurulmuş örgütlerin ödevidir.*
- *Çocuğun korunması ile ilgili yasalar öncelikle hazırlanıp çıkarılmalı, geciktirilmeden uygulanmalıdır.*

Türk Çocuk Hakları Bildirgesi'nde yine ana babanın ve devletin sorumluluklarından bahsedilmektedir. Özellikle devletin, çocuğun korunup gözetilmesine ilişkin yasal, idari ve uygulamaya yönelik her türlü önlemi alması gerektiğinin altı çizilmektedir. Çocukların korunmasına ilişkin düzenlemelere öncelik tanınması vurgulanmaktadır.

Yakın dönem çalışmalar incelendiğinde de ulusal mevzuat içerisinde başta Anayasa olmak üzere çeşitli kanunlarda çocuk ve çocuk haklarını özel olarak koruyan düzenlemeler bulunmaktadır.

Örneğin, 2012 yılındaki değişiklik ile Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 41. maddesi, "Ailenin Korunması ve Çocuk Hakları" başlığını taşımaktadır. Bu bağlamda, "çocuk hakları" kavramı spesifik olarak Anayasa'da yerini almıştır. Yine Anayasa'nın 10. Maddesinde yapılan düzenleme ile çocuklara ve toplumdaki diğer risk altındaki gruplara yönelik pozitif ayrımcılık benimsenmiştir.

2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu korunma ihtiyacı olan çocukların bakımına ve korunmasına ilişkin esasları düzenlemektedir. Bu kapsamda, korunma ihtiyacı olan çocuk tanımı yapılarak bu çocuklara yönelik hizmet modelleri düzenlenmektedir.

2005 yılında yürürlüğü giren 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu özel korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasını, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasını, toplumun adalet ve güvenlik ihtiyacının karşılanmasını hedefleyen çocuk adalet sisteminin esas ve usullerini düzenlemektedir. Kanunda danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma konularında koruyucu ve destekleyici tedbirler düzenlenmektedir.

Çocuk ile ilgili hususları ele alan bu tür özel yasal düzenlemeler yanında yine 4721 sayılı Medeni Kanun, 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu gibi çok sayıda yasal düzenleme yoluyla çocukların haklarının güvence altına alınması sağlanmaktadır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2013, 35-38).

Mevcut Politika ve Uygulamalar

Türkiye İstatistik Kurumu 2020 yılı verilerine göre Türkiye'de 0-18 yaş grubu, nüfusun yaklaşık % 27,2'sini oluşturmaktadır (TÜİK, 2021). Bu istatistikler Batılı ülkelerle karşılaştırıldığında Türkiye'nin önemli ölçüde çocuk nüfusuna sahip olduğunu göstermektedir. Çocuk sayısındaki bu ciddi göstergeler Türkiye'de çocuk nüfusun devlet ve toplum için önemli bir toplumsal olgu olduğunu ortaya koymaktadır (Doğan, 2001, s. 1). Ülkemizde çocuğa yönelik hizmet ve politikalar bu doğrultuda planlanmaktadır.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Tarafından Yapılan Çalışmalar

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinde, çocukların ilk bakım ve korunmasından öncelikle aileler sorumlu tutulmakla birlikte çocukların hayatta kalma, gelişim, korunma ve katılım haklarının rollerinin desteklenmesi ve garanti altına alınması gerektiğinin altı çizilmektedir (Beşpınar ve Aybars, 2013, ss. 7-8).

Korunma hakkı bağlamında ilk olarak üzerinde durulabilecek nokta aile odaklı hizmetlerin Bakanlığın öncelikli politikası konumuna gelmiş olmasıdır. Aile odaklı hizmet modelleri esasında çocukların korunma hakları yanında gelişim haklarına da katkıları olan süreçleri içinde barındırmaktadır. Yakın dönemde özellikle çocukların aileleri yanında desteklenmesini önceleyen politika anlayışının yerleşiklik kazandığı, bu doğrultuda sosyal ve ekonomik yönleri bulunan destekler yoluyla çocukların ailelerinin yanında bakımlarının ve gelişimlerinin sağlanmasına öncelik verildiği görülmektedir.

Korunma altına alınması gereken çocuklar için de benzer bir yaklaşım benimsenmiştir. Veriler son yıllarda özellikle koruyucu aile hizmetinin ön plana çıktığı ve ülke genelinde yaygınlaştırıldığını göstermektedir. Benzer biçimde, kuruluş bakım modelleri içerisinde aile ortamına en yakın bakım türleri olarak değerlendirilebilecek ev tipi bakım modellerine ağırlık verildiği anlaşılmaktadır.

Grafik 1: Aile Odaklı Hizmetlere İlişkin Veriler

KORUYUCU AİLE HİZMETİ

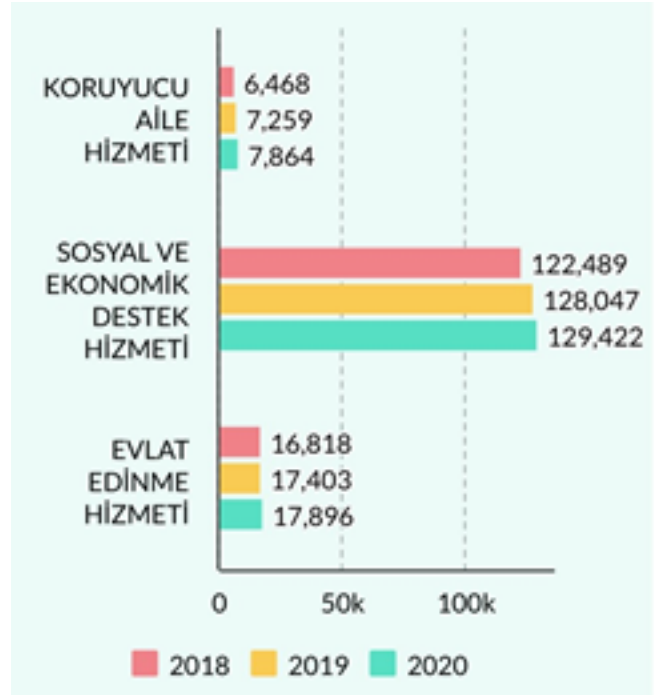
2002 yılında 500 koruyucu aile yanında 515 çocuk hizmetten yararlanmakta iken 2021 Mart ayı itibarıyla toplam 6.602 koruyucu aile yanında 8.022 çocuğumuz bulunmaktadır.

SOSYAL VE EKONOMİK DESTEK HİZMETİ

SED hizmetinden 2002 yılında 11.906 çocuk yararlanırken 2021 Mart ayı itibarıyla 136.702 çocuk faydalandırılmaktadır. 2021 yılında SED Hizmeti kapsamında ödenen aylık destek miktarı ortalama 1.161,54 TL'dir.

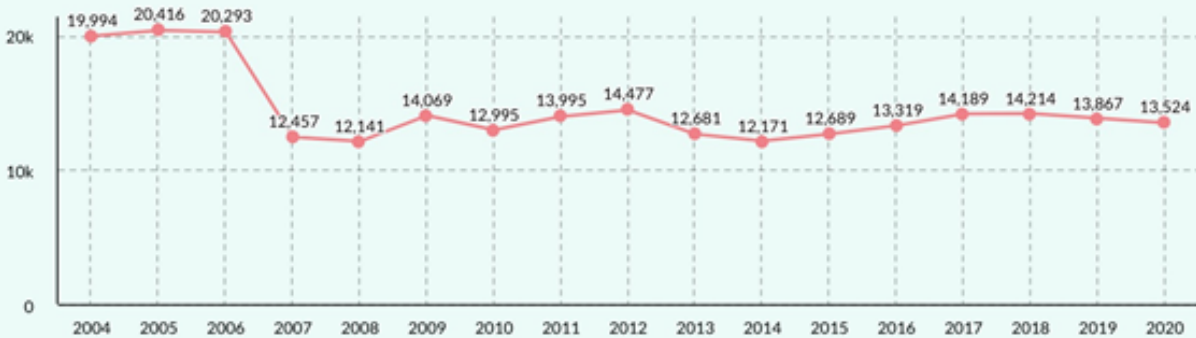
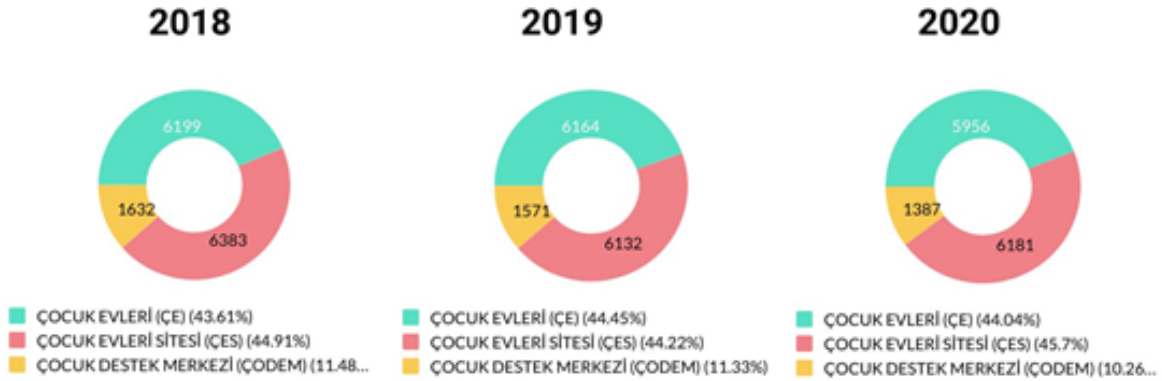
EVLAT EDİNME HİZMETİ

2021 Mart ayı itibarıyla toplam 17.996 çocuğumuz evlat edinme hizmetinden faydalandırılmıştır.

Grafik 2: Kurum Bakımında Çocuklara İlişkin Veriler

YILLARA GÖRE KURULUŞ BAKIMI ALTINDA BULUNAN ÇOCUK SAYISI

Kurum bakımı altında olan çocuk sayısı 2002 yılında 19.375 iken 2021 yılında bu sayı % 30,6 azaltılarak 13.424 çocuğa düşmüştür.

Çocuk koruma alanında hizmet veren tüm kurumların eşgüdümünü sağlamaya yönelik Merkezi, İl ve İlçe Koordinasyon Kurulları oluşturulmuştur. Bu kurulların amacı risklere yönelik çalışmaların yapılarak erken müdahale sisteminin oluşturulması ve çocuğun kendisi, ailesi ve çevresinden kaynaklı sorun ya da ihtiyaçlarının kurumlar arası işbirliği ile giderilmesini sağlamak olarak ifade edilmektedir.

Çocukların gelişim haklarına temas eden uygulamalara bakıldığında çeşitlilik ve geniş bir faaliyet alanı tespit edilmektedir. Bunlardan bazıları çocukların yazılı, görsel ve dijital yayınların zararlarından korunması için çocuk dostu yayın ve ürünlerin desteklenmesine yönelik çalışmalar, çocuklar güvende programı, koruma altındaki çocukların sağlıklı gelişimleri için yapılandırılmış ANKA Çocuk Destek Programı ile Çocuk Destek Gelişim ve Eğitim Programı (ÇODEP), bakım sonrası sosyal hayata uyumun sağlanmasına yönelik faaliyetlerdir (AÇSHB, 2021, s.79-89).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesinin Türkiye’de uygulanması ve izlenmesinden sorumlu “Koordinatör Kuruluş” olarak Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü görevlendirilmiştir. Ancak 3.6.2011 tarih ve 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuştur. Böylece aynı kararname ile (mülga) Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun görev ve yetkileri, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na bağlı olarak kurulan Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü’ne verilmiştir. Yeniden yapılanma sonucu, Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin uygulanması ve izlenmesinden sorumlu koordinatör kurum olma sorumluluğu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na devrolmuştur. Aynı zamanda çocuk haklarına ilişkin ayrı bir daire başkanlığı oluşturulmuştur. 2018 yılında Bakanlığın ismi Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olarak değişmiştir. 2021 yılında yapılan değişiklik ile Bakanlığın ismi Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olmuştur.

Çocuk haklarına yönelik çalışmaların sistematik ve uyumlu tutum çerçevesinde ele alınabilmesi için eşgüdüm ve denetim faaliyetlerini merkezî ve yerel düzeyde güçlendirmeye yönelik “Çocuk Hakları İzleme ve Değerlendirme Kurulu” konulu Başbakanlık Genelgesi 4 Nisan 2012 Çarşamba tarih ve 28254 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Çocuk haklarının etkin bir şekilde uygulanması ve koordinasyonunun sağlanması için 2013-2017 yıllarını kapsayan

“Türkiye Çocuk Hakları Strateji Belgesi”, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı koordinesinde diğer tüm bakanlıkların katkı ve katılımı ile hazırlanmıştır. “Çocuk Hakları İzleme ve Değerlendirme Kurulu”nun ilk toplantısında söz konusu belge onaylanmıştır. İlgili kurum ve kuruluşların katılımıyla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının koordinatörlüğünde hazırlanan Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı, Yüksek Planlama Kurulu’nca değerlendirilmiş ve onaylanmış, 14 Aralık 2013 tarih ve 28851 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Böylelikle ilk kez çocuk haklarına ilişkin bir strateji belgesi hazırlanarak onaylanmıştır. Türkiye’yi kapsayan bir stratejik belge hazırlanabilmesi hususunda öncelikle mevcut durumun analizi yapılmıştır. Bu analizde eğitim, sağlık, engellilere yönelik hizmetler, çocuk koruma sistemi ve bakım hizmetleri, çocuk adalet sistemi, çocuk işçiliği, çocuk ve medya, çocuk katılımı, çocuğun boş zamanlarını değerlendirme imkânları, aile ve çalışma hayatının uyumu, bildirim ve izleme mekanizması konu başlıkları ele alınmıştır.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yürütülen çocuk hakları alanındaki çeşitli çalışmalar aşağıda yer almaktadır.

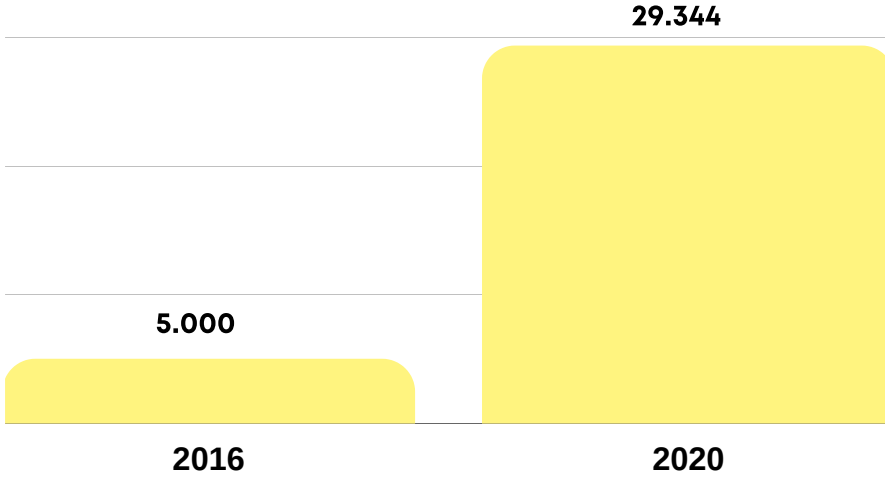
“İl Çocuk Hakları Komiteleri”

1999-2000 döneminde Ulusal Çocuk Kongresi’nde her ilde kurulan çocuk hakları komiteleri kongre tamamlandıktan sonra çalışmalarına son vermemiş, sonucunda ulusal çocuk forumu oluşturulmuştur. Böylece il komiteleri ile ulusal çocuk forumları arasında doğrudan bir çalışma metodu biçimi ortaya çıkmıştır. Komiteler Türkiye genelinde 81 ilde faaliyetlerini yürütmektedirler. Komiteler, forum kapsamında belirlenen eylem planlarını uygulamakta, sağladıkları gelişmeler konusunda raporlar vermektedir. Böylece Türkiye, çocuk katılımı açısından tüm ülkeye yayılan bir örgütlenmeye kavuşmuştur. Çocuk Hakları Komitelerinin üyeleri yıllar boyunca değişmekle birlikte katılımcı çocukların cinsiyet ve çeşitli çocuk grupları açısından karma bileşime dikkat edilmektedir. Bu da komitelerin güçlü yanlarını oluşturmaktadır (UNICEF, 2011, s. 13).

Türkiye genelinde çocuk hakları komitelerine üye olan çocuk sayısı son beş yıl içerisinde yaklaşık olarak beş kat artış göstermiştir (Grafik 3). Komitelerin içerici bir yapıya sahip olmasına önem verilmektedir. Örneğin 2020 yılı sonunda 844 engelli çocuğun Komite üyesi olduğu görülmektedir.

Grafik 3: İl Çocuk Hakları Komitelerine Üye Çocuk Sayısı

Özel gereksinimi bulunan çocukların komiteler ile bağlantısının artırılması amacıyla 2020 yılında “Engelsiz Çocuk Buluşması” adını taşıyan bir proje başlatılmıştır. Proje kapsamında Çocuk Hakları İl Komiteleri tarafından her ay düzenli şekilde engelli çocuk ziyaretleri gerçekleştirilmesi planlanmış ve uygulamaya geçirilmiştir.

Komiteler yabancı uyruklu çocukların haklarının korunması ve ilerletilmesi açısından da önemli bir mekanizma konumundadır. Sosyal Uyum Programı yoluyla yabancı uyruklu çocukların sosyal uyum problemlerini en aza indirmek, toplumdaki mevcut risk ve kaynaklarla ilgili farkındalıklarını arttırmak, haklarına uygun barış ve huzur içerisinde, mutlu ve sağlıklı bir şekilde yaşam sürmelerini sağlamak ve aynı zamanda kültürler arasında karşılıklı anlayışın ve hoşgörünün geliştirilmesinin hedeflendiği anlaşılmaktadır. Program, Çocuk Hakları İl Çocuk Komitelerine kayıtlı çocuklar tarafından akran eğitimi tekniğiyle verilen eğitimler ile sosyal ve kültürel etkinlikler şeklinde yürütülmektedir. 2016 yılında 18 pilot ilde başlayan eğitimlerin ve etkinliklerin 2018 yılı içerisinde 81 ile yaygınlaştırıldığı görülmektedir (AÇSHB, 2020, s.83).

“Çocuk Danışma Kurulu”

Çocuk Danışma Kurulu 11.04.2014 tarih ve 241 sayılı “Çocuk Danışma Kurulunun Oluşturulması ve Çalışma Usul ve Esaslarına İlişkin Yönerge” ile oluşturulmuştur. Kurul en az 2 yıl aktif Çocuk Hakları İl Çocuk Komitesi üyesi olan İl Çocuk Komitesi üyeleri arasından ve yine üyeler tarafından Çocuk Forumunda kapalı oy usulü ile seçilen kız ve erkek sayısı eşit 18 üye ve 2 Türkiye Koordinatörü olmak üzere toplam 20 çocuktan oluşan bir kuruldur.

Kurul'un

- Çocuklarla ilgili alınan her karar ve çalışmaya aktif katılım sağlamak,
- Çocuklarla ilgili politikaların belirlenmesinde etkin rol almak
- Ulusal ve uluslararası düzeyde tanıtım ve bilinçlendirme çalışmaları yapmak,

gibi görevleri bulunmaktadır (AÇSHB, 2020, s.82).

“Ulusal Çocuk Forumları”

Türkiye’de 2000 yılından bu yana her yıl 20 Kasım’da Ulusal Çocuk Forumları düzenlenmektedir. Forumların Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 42. Maddesinde belirtilen “taraf devletler sözleşmenin ilke ve hükümlerinin uygun ve etkili araçlarla yetişkinler kadar çocukların da yaygın biçimde öğrenilmesini taahhüt ederler” ifadesi ile bağlantılı olarak çocukların kendi haklarıyla ilgili bilinç ve duyarlılığın artırılmasını amaçladığını belirtmek mümkündür.

Bu bağlamda çocuk forumları çocuk katılımını sağlamaya yönelik bir yapı olarak görülebilir. Forumlar katılıma ilişkin yararı yanında eğitimler yoluyla çocukların haklarını öğrenmesi konusunda da önemli bir ortam oluşturmaktadır. Ayrıca eğitim alan çocukların kendisini ifade etmesi ve özgüven kazanması bakımından gelişimini destekler bir niteliğe sahiptir. Forumların sonuç bildirgesi TBMM’de Meclis Başkanı ve milletvekilleri ile paylaşılmaktadır.

Forumlarda her yıl farklı bir tema belirlenmektedir. Bu kapsamda günümüze kadar çocuk katılımı, kız çocukların eğitimi, çocuk ve gençlerin internet ve iletişim teknolojileri kullanımı, birlikte yaşama kültürünün geliştirilmesi ve çocuk işçiliği ile mücadele gibi pek çok farklı spesifik konu ele alındığı görülmektedir. 2020 yılında yapılan son Forumun teması ise “Sağlıklı Çocuk, Sağlıklı Gelecek” adını taşımaktadır.

“Çocuk Dostu Alanlar”

Bakanlık tarafından çocuk hakları kapsamında yürütülen projelerden bir diğeri çocuk dostu alanlar oluşturulmasına yöneliktir. Program kapsamında; çocuk hakları ormanı, çocuk hakları minibüsü, oyun sokağı, sanat atölyesi, oyun alanı, çocuk hakları durağı, masal dinleme köşesi, doğa ve kamp alanı, çocuk hakları kütüphanesi, müzik odası oluşturulması gibi çok çeşitli faaliyetler ortaya konulmaktadır.

“Çocuk Hakları Eğitimi”

Çocuk haklarına yönelik gerek çocuklara gerekse yetişkinlere yönelik eğitimler verilmesi önem taşımaktadır. Çocukların kendi haklarını bilmeleri yetişkinlerin de çocukların haklarını bilerek çocukları bu konuda desteklemeleri ve hakları tanımaları gerekmektedir.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, taraf devletleri, çocuk haklarını çocuklara ve yetişkinlere öğretmek ile yükümlü tutmaktadır. Ayrıca BM Çocuk Hakları Komitesi çocuk haklarının okul ve üniversite müfredatlarına, ana baba eğitimi programlarına ve çocuk ile ilgili çalışan meslek elemanlarının hizmet içi eğitim programlarına alınmasını önermektedir.

Çocukların haklarını bilmeleri, hakların hayata geçirilmesi, haklarını kullanabilmeleri ve haklara saygı duyarak yetişmelerinin en önemli yolu eğitimidir. Çocuk hakları eğitimi haklar ve sorumluluklara ilişkin bilgilerin öğrenilmesi ve bunların öncelikler tutum ve davranışlara dönüştürülmesini kapsayan bir bütündür. Çocuk hakları eğitiminde çocuklar, hakları ve sorumlulukları konusunda temel bilgiler edinirler. Eğitimi alan çocuklar, hak ve sorumluluğun birbiri ile olan bağlantısını öğrenirler. Çocuk hakları eğitimi, çocukların demokratik değerleri anlamasında ve uygulamasında en etkin araçtır. Demokrasinin temel değeri olan insan haklarına saygı, barış, hoşgörü, özgürlük gibi konuları bu eğitim ile alır ve anlarlar. Ayrıca çocuk hakları eğitimi hak ve sorumluluk ilkesi ile paralel gittiği için çocukları toplum içerisinde sorumlu bir yaşantıya hazırlar. Çocuk hakları eğitimi çocukların, şiddet, ihmal ve istismardan korunmalarında da önleyici rol oynamaktadır (Akyüz, 2010, s. 12-13).

Bakanlık tarafından çocuk hakları sözleşmesinin yetişkinler ve çocuklar tarafından öğrenilerek hayata geçirilmesine yönelik çeşitli eğitim ve etkinlikler düzenlenmektedir. Bu kapsamda özellikle akran eğitimi tekniğiyle çocukların hakları konusunda farkındalığının artırılmasına yönelik sunulan programlar öne çıkmaktadır.

Diğer Kurum ve Kuruluşlar Tarafından Yürütülen Çalışmalara İlişkin Örnekler

“TBMM Çocuk Hakları İzleme Komitesi ve Çocuk Hakları Komisyonu”

Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), bilindiği gibi yasama ve denetim fonksiyonlarını yerine getirmekte olup TBMM'nin çalışmalarını yürütürken insan haklarına ve çocuk haklarına gereken özeni göstermesi beklenmektedir. Bu kapsamda TBMM'de insan haklarının incelenmesine yönelik İnsan Hakları İnceleme Komisyonu ve çocuk hakları ile çalışmak üzere de Çocuk Hakları İzleme Komitesi kurulmuştur.

Tüm siyasi parti gruplarından temsilcilerin yer aldığı Çocuk Hakları İzleme Komitesi çalışmalarına 2008 yılında başlamıştır. Çocuk Hakları İzleme Komitesi'nin çalışmaları arasında çocuklar veya çocuk savunucuları tarafından kendilerine iletilen ya da kamuoyu gündemine gelen konular doğrultusunda komite üyesi milletvekilleri aracılığıyla TBMM'de duyarlılık oluşturulması yer almıştır.

Çocuk Hakları İzleme Komitesi'nin çalışmalarında, başta Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin Türkiye'deki uygulanmasını izlemekten sorumlu kuruluş olan Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olmak üzere ulusal ve uluslararası birçok kuruluş katkıları da bulunmaktadır (TBMM Çocuk Hakları İzleme Komitesi, 2015).

TBMM bünyesinde ayrıca 2019 yılında kanun tasarı ve tekliflerinin çocuk haklarına uygunluğu açısından incelenmesi, yasama süreçlerinde çocuğun üstün yararı ilkesinin gözetilmesi ve çocukların korunması hususunda yasama denetimi sağlanması, çocuk haklarının geliştirilmesi gibi amaçlar ile çocukların korunması alanında çalışan profesyoneller ve sivil toplum kuruluşları ile iletişimin sağlanmasına yönelik İnsan Hakları İnceleme Komisyonu'na bağlı olarak Çocuk Hakları Alt Komisyonu kurulmuştur.

“Kamu Denetçiliği Kurumu-Ombudsmanlık”

Çocuklara yönelik bağımsız insan hakları kurumlarının temel amaçları, çocukların insan haklarını izlemek, desteklemek ve koru-

maktır. 1993 yılında Dünya İnsan Hakları Konferansı'nda hakları koruyacak hükümetlere tavsiyelerde bulunacak ihlalleri ele alacak ve bilinçlendirmeye yönelik çalışmalar yapacak kurumların önemine dikkat çekilmiştir. Paris ilkelerinde insan haklarını korumayı ve desteklemeyi amaçlayan kurumların üstlenmesi gereken sorumluluklar onaylanmıştır. Bu ilkeler temel olarak kabul görmeye birlikte ulusal insan hakları kurumlarının ne olduğu konusunda devletlerce tam bir mutabakata varılamamıştır. Kurumlar üç bölüme ayrılmıştır ancak unvan ve işlevleri birbirinin yerini tutabilmektedir. Bunlar "Ombudsmanlık", "Eşitliği Gözetim Kurumları" ve "İnsan Hakları Komisyonları"dır. Devletlerin güçlerinin halka karşı kötüye kullanılmaması, bireylerin haklarının korunması amacıyla ilk ombudsmanlık kavramı 1809 yılında İsveç'te kullanılmış olup 1919 yılında Finlandiya'da, 1955 yılında Danimarka'da hayata geçmiştir. Ombudsmanın görevleri genellikle şikâyetleri araştırmak, hükümetleri yaptıkları işlemlere karşı sorumlu tutmak olmuştur. Bu tür gelişmeler insan haklarının tanınmasını teşvik eden Birleşmiş Milletler tarafından önemle desteklenmiştir. Çocukla ilgili ombudsmanlık terimi genellikle çocuk haklarını izlemeyi, desteklemeyi ve korumayı amaçlayan kurumları tanımlamak için kullanılmaktadır (UNICEF Innocenti Araştırma Merkezi, 2001, ss. 2-3).

Türkiye'de kamu denetçiliği 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu oluşturulmuştur. İdarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve önerilerde bulunmak üzere kurulmuştur (Resmî Gazete, 2012). Kamu Denetçiliği Kurumunda denetçilerden bir tanesi Kadın, Çocuk ve Engelli Haklarından Sorumlu Kamu Denetçisi olarak atanmıştır.

"Yerel Yönetimler"

Ülkemizde çocuk hakları ile ilgili olarak yapılan çalışmaların bir diğer ayağını yerel yönetimler oluşturmaktadır. Yerel yönetimlerin çocuk haklarını tanıtmaya ve yaygınlaştırma bağlamında sorumluluk üstlendiği görülmektedir. Yerel yönetimlerin bu alanda gerçekleştirdikleri çalışmaların en önemlisi çocuk meclisleridir. Çocukları kent yönetimine katmayı amaçlayan bu yapılanma, katılım hakkı çerçevesinde önemli bir adım olarak görülebilir. Yerel yönetimler tarafından şehir planlamasında çocuklara özgü düzenlemelerin yapılması da önem arz etmektedir. Çocukların oyun hakkı gibi konuların belediyeler tarafından göz ardı edilmemesi gereken bir husustur (Erbay, 2013, ss. 63-64).

Ülkemizde çocuk politikaları konusunda ağırlıklı olarak merkezi yönetim öne çıkmakla birlikte, yerel yönetimlere de sorumluluklar verilmiştir. 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu'nda çocukla ilişkili olarak bazı düzenlemelere yer verilmektedir. Bu kapsamda, bazı belediyelerin çocuklara yönelik bir alt örgütlenmeye gittiği tespit edilmektedir (Memiş, 2020, s.48).

“Sivil Toplumun Rolü”

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi çocuk haklarının desteklenmesi konusunda yapılan çalışmaların yalnızca kamu kurumlarına bırakılmaması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu anlamda Sözleşmenin uygulanmasında sivil toplum kuruluşlarının da kritik bir role sahip olduğu ve sivil toplum kuruluşları ile mümkün olduğunca yakın çalışmalar yapılmasına dikkat çekmektedir (Polonko ve Lombardo, 2015, s.137).

Türkiye, Selçuklu ve Osmanlı döneminden bugüne kadar yaşayan güçlü bir vakıf geleneğine sahiptir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde eğitimden sağlığa kadar günümüzde devletin üstlendiği birçok toplumsal hizmeti vakıflar üstlenmiştir. Günümüzde de Türkiye'de bulunan vakıflar eğitimden, sağlığa, kültür ve sanattan yardım faaliyetlerine kadar farklı alanlarda faaliyetler göstermektedir (T.C. Kalkınma Bakanlığı, 2018, s. 24).

Bu anlamda Türkiye'nin bilhassa vakıflar aracılığıyla gelen güçlü bir sivil toplum geleneği bulunmaktadır. Günümüzde ise vakıflar yanında pek çok dernek ve kuruluş da Türkiye'deki sivil toplum yapısının bir parçası olmuştur. Bu durum, çocuk alanındaki çalışmalarda da yansımalarını bulmaktadır. Türkiye' de sivil toplum kuruluşlarının çocuk alanındaki rolü artmakta ve kamu kurumları ile sivil toplum arasındaki işbirliğinin önemine daha fazla vurgu yapılmaktadır.

Sonuç

Çocuklar bilindiği gibi toplumun en savunmasız kesimini oluşturmakta olup yaşanan olumsuz koşullardan yine en fazla onlar etkilenmektedir. Bundan dolayı çocukların haklarının korunmasını ve ilerletilmesini amaçlayan politikaların geliştirilmesi ve çocuk alanında çalışan profesyonellerin mesleki çalışmalarını yürütürken çocuk haklarını kendilerine rehber edinmesi önem arz etmektedir.

Çocukluk olgusu ve çocuk hakları kavramı her toplumun kendine özgü sosyokültürel ve ekonomik yapısına bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir. Bununla beraber, günümüzde özellikle konuyla ilgili uluslararası belgeler temelinde çocuk haklarına bakış açısından ülke politikaları ve uygulamaları açısından ortak bir anlayış benimsenmeye başlanmıştır.

Türkiye çocukların korunması ve çocuk hakları ile ilgili konularda köklü bir geleneğe sahiptir. Günümüz politikaları ve uygulamalarına bakıldığında uluslararası belgeler ile uyumlu biçimde çocuğun haklarının korunması ve ilerletilmesine yönelik ülke geneline yayılan ve çeşitlilik arz eden çalışmalar bulunmaktadır. Bu kapsamda özellikle İl Çocuk Hakları Komiteleri, Çocuk Danışma Kurulu, Ulusal Çocuk Forumu, Meclis Çocuk Hakları Alt Komisyonu gibi özgün ve iyi uygulama örneği olarak sunulabilecek çalışmalar göze çarpmaktadır.

Yapılan inceleme toplumumuzda çocuğa verilen önem noktasında kültürel değerlerimizin yapılan bilimsel çalışmalarda daha fazla yer alması gerektiği ifade edilebilir. Ayrıca, çocukların hakları olgusunun tüm yasa ve politika yapım süreçlerine sirayet edecek biçimde entegre edilmesi, kurumlar arası etkin işbirliği ve eşgüdümeye dayalı yaklaşımlar ile toplumun çocuk hakları konusunda farkındalığının artırılarak toplumsal ve yapısal düzeyde çocuk hakları kültürünün yerleşiklik kazanmasına yönelik çalışmaların sürdürülmesinin önemine tekrardan vurgu yapılabilir.

Kaynaklar

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (2020), 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı'nın 100. Yılına Özel Çocuk Bülteni, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (2013). Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2013 – 2017.

Akay, A. S. (2004). *İnsan Haklarının Tarihi Gelişimi 1919-1938*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Akyüz, E. (2001). Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin Temel İlkeleri Işığında Çocuğun Eğitim Hakkı. *Milli Eğitim Dergisi*, 151, s. 14.

Akyüz, E. (2010). Çocuk Haklarının Önemi, Konusu, Kaynakları ve Hukuk Sistemindeki Yeri. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (1999). Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Ulusal İlk Rapor. Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Yayını.

Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (2001). Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Ulusal İlk Raporun Ekleri ve Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi'nin Sonuç Gözlemleri. Ankara: T. C. Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Yayını.

Beşpınar, F. U. ve Aybars, A. İ. (2013). Erken Yaşlarda Çocuk Refahı ve Kadın İstihdamı Politika Belgesi. UNICEF Yayınları.

Beter, Ö. (2010). Türkiye ve İngiltere'de Çocuk Koruma Sistemleri (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Boakye-Boaten, A. (2010). Changes in the concept of Childhood: Implications on Children in Ghana. *Journal of International Social Research*, 3(10).

Çelik, C. (2005). Çocuk Kavramı ve Medeni Hukuk Açısından Çocuk Haklarının Tarihi Gelişimi. Erişim tarihi: 25.10.2013, www.e-akademi.org/incele.asp?konu=%C7OCUK%20KAVRAMI%20VE%20MEDEN%20HUKUK%20A%C7ISINDAN%20%C7OCUK%20HAKLARININ%20TAR%20DDH%20GEL%20DE%20DDM%20DD&kimlik=-1854485512&url=makaleler/ccelik-1.htm.

Doğan, İ. (2001). Çocuk Hakları Açısından Türkiye'de Çocuk Olgusu. Erişim Tarihi: 11.07.2016, http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/151/dogan.htm.

Erbay, E. (2013). Çocuk Hakları. İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.

Erdoğan, T. ve Vakıf, B. (2020). Çocukluk Sosyolojisinin Tarihsel Gelişimi ve Kuramsal Temelleri. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (44), 461-486.

Erkanal, H. (2001). Eski Önyasya'da Çocuk. Dünya'da ve Türkiye'de Değişen Çocukluk, III. Ulusal Kültürü Kongresi Bildirileri, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları No:9

Eskelson, T. C. (2020). How and Why Formal Education Originated in the Emergence of Civilization. *Journal of Education and Learning*, 9(2).

Gıl'adı, A. (2001). İslam Uygarlığında Bir 'Çocukluk' Kavramı Var mı?. Dünya'da ve Türkiye'de Değişen Çocukluk, III. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi Bildirileri, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları: 9.

Güçlü, S. (2016). Çocukluk ve Çocukluğun Sosyolojisi Bağlamında Çocuk Hakları. *Sosyoloji Dergisi*, Armağan Sayısı, 1-22.

Herewini, N (2018). Māori Communities Raising Children: The Roles of Extended Whānau in Child Rearing in Māori Society. Ngā Pae o te Māramatanga and Michael and Suzanne Borrin Foundation.

Kosher, H. Ben-Arieh, A. Hendelsman, Y. (2016). Children's Rights and Social Work, Springer Briefs in Rights-Based Approaches to Social Work.

Kur'an-ı Kerim Meali. (2010). (E.H. Yazır, Çev.) İstanbul: Haktan Yayıncılık.

Memiş, L. (2020). Yerel Yönetimlerin Çocuğa Yönelik Örgütlenmesi ve Politikaları: Seçilmiş Ülkeler Üzerinden Bir Değerlendirme. Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 12(22), 39-56.

Özgül, O. (2011). Sümer Sosyal Hayatında Eğitimin Yeri ve Önemi. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(2), 401-414.

Polat, O. (1997). Çocuk ve Hakları. İstanbul: Analiz Yayınları.

Polonko, K. A., ve Lombardo, L. X. (2015). Non-Governmental Organisations and the UN Convention on the Rights of the Child. The International Journal of Children's Rights, 23(1).

Resmî Gazete. (2012). 29 Haziran 2012 tarihli ve 28338 sayılı Resmî Gazete. Erişim Tarihi: 11.07.2016, www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/06/20120629.htm.

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği. (2004). Sosyal Hizmet ve Çocuk Hakları, BM Sözleşmesi Profesyonel Eğitim Kitabı (V. Duyar, çev.). Ankara: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını.

T.C. Kalkınma Bakanlığı (2018). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). Kalkınma Sürecinde Sivil Toplum Kuruluşları. Özel İhtisas Komisyonu Raporu.

Thoele, K. (2005). Children of the Aztecs. Historia, 14

TÜİK (2021). İstatistiklerle Çocuk. 21.04.2021 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Cocuk-2020-37228&dil=1> adresinden erişim sağlanmıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi [TBMM] Çocuk Hakları İzleme Komitesi. (2013). Türk Çocuk Hakları Bildirisi. Erişim tarihi: 26.11.2013, www.cocukhaklari.gov.tr/tr/.

Türkiye Büyük Millet Meclisi [TBMM] Çocuk Hakları İzleme Komitesi (2015). Çocuk Hakları İzleme Komitesi. Erişim tarihi: 10.11.2015, www.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber.

Uğur, Ç. S. (2018). Türkiye'de Çocuk Koruma Politikaları: Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetinin Rolü. Uzmanlık Tezi. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Ankara.

Uğurlu, Z. ve Gülşen, İ. (2014). Çocuk Hakları ve Hukuki Bağlamda Çocuğun İhmal ve İstismardan Korunması. Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi, 1(1).

UNICEF İnnocenti Araştırma Merkezi. (2001). Çocuk Haklarını Koruyan Bağımsız Kurumlar. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu, İtalya.

Ünal, Ş. (2001). İnsan Haklarının Uluslararası İlkeleri Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi. Ankara: TBMM Basımevi.

Yalçın, S. K. ve Şengül M. (2004). Dede Korkut Hikâyeleri'nin Çocuk Eğitimi Açısından Öne Sürdüğü Değerler ve Ortaya Çıkarmak İstedığı Tip Üzerine Bir Değerlendirme. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2, s. 209-223.

T.C. AİLE VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI

ÇOCUK HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ